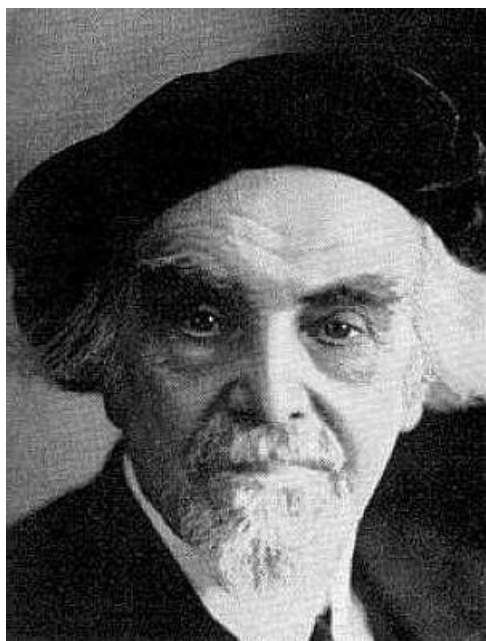

ДВОЙНИЯТ ОБРАЗ НА АРИСТОКРАТИЗМА

Съблазънта на аристократизма е особена, принадлежността към аристократичния слой носи наслада. Аристократизмът е твърде сложно явление и налага сложно оценяване. Самата дума аристократизъм съдържа положителна оценка. Аристократите са първокачествени и благородни. Аристокрацията е подбор сред най-качествените и благородните. Но в действителност историческата аристокрация съвсем не показва качественост и особено благородство. Трябва да различаваме аристокрацията в социален смисъл и аристокрацията в духовен смисъл. Аристокрацията в социален смисъл се създава от социалната практика и подлежи на законите на социалната практика. От тази гледна точка, тя е свързана с царството на детерминизма, а не с царството на свободата. Аристократът, схващан като представител на някаква кристализирана в историята раса, е човек детерминиран в най-висока степен.

Той е детерминиран от наследствеността и родовата традиция. Аристократичният принцип в социалния живот е принцип на наследствеността, а наследствеността е детерминизъм — фатум на рода, фатум на кръвта. Социалният аристократизъм е родови аристократизъм, а не личен, родови качества, а не лични качества. Ето защо с него е свързана родовата гордост, гордостта от произхода, което е главен порок на аристокрацията. Тя трудно проявява братско отношение към хората. Аристокрацията е подобрена раса в родовия процес, чиито черти се предават по наследство. В този смисъл аристократизмът е дълбоко противоположен на персонализма, т. е. на принципа за лични, а не родови качества, независими от детерминизма на наследствеността. Духовният аристократизъм, за разлика от социалния, е личен аристократизъм, аристократизъм на личното благородство, на личните качества и дарби. Персонализмът предполага аристократизъм на личните качества, недопускащ каквото и да е сливане с безкачествената маса, аристократизъм на свободата в противоположност на

детерминизма, който определя живота на расата и кастата. Социалният аристократизъм утвърждава неравенство не на личното, не на личните качества, а родово, социално-класово, кастово неравенство. Смешно би било да се заявява, че дворянин, дължащ своето достойнство на кръвната наследственост, или буржоа, дължащ достойнството си на наследените пари, са придобили с факта на наследяването и лични качества, които ги поставят по-високо от човек, неполучил нито кръвно, нито парично наследство.

Смешно е да се претендира за такова неравенство, което да дава предимства. Човек бива даряван от Бога, а не от рода и не от собствеността. Личното неравенство между хората и социалното неравенство на хората са различни, дори противоположни принципи. Изравняващите социални процеси, насочени към премахване на социално-класовите привилегии, могат да спомогнат тъкмо за изява на действителни, реални лични неравенства между хората, т. е. да разкрият личен аристократизъм. Как се създава социална аристокрация? Огромните човешки маси не могат да постигнат изведнъж сравнително високи качества. В началото подборът на качества се извършва в неголеми групи. В тях възниква по-високо културно равнище, по-изтънчени чувства и по-изтънчени нрави, дори телесният образ на човека става по-благороден, по-малко груб. Културата винаги се създава и повишава по аристократичен начин. Несправедливо и невярно би било да кажем, че социалният аристократизъм винаги е зло, в него е имало и много положителни неща. В аристократизма се развиват положителните черти на благородство, великодушие, благовъзпитаност, способност за жертвено низхождане, което е непознато на парвенюто, стремящо се да се промъкне нагоре. Аристократът не се стреми на всяка цена да се издигне, той поначало се чувства на върха.

В този смисъл принципът на аристократичния подбор противоречи всъщност на аристократичната изначалност. Не е аристократично да се бориш за успех и издигане. Подборът е натуралистичен принцип, произходът му е биологичен. Християнството не признава подбора. В противоположност на законите в наличния свят, то провъзгласява, че последните ще бъдат първи, а първите — последни, което преобръща революционно всички антични ценности. Наред с положителните, в аристократизма има и отвратителни черти — своеобразна просташина при високомерното държане с нискостоящите, презрение към труда, расова гордост, несъответна на личните качества, кастова затвореност, пренебрежение към живото движение на света, доминираща насоченост към миналото ("от къде", а не "къде"), херметизъм. Затворената аристократична група не може да се съхрани безкрайно, колкото и да се бори за своето запазване. Еазисът се разширява, в привилегирания аристократичен слой влизат нови слоеве. Протича демократизация, качеството се понижава. След това се извършва нов подбор на качества. Херметизмът на аристократичната група неизбежно води към израждане. Необходимо е обновление на застоялата кръв. След смесиците и демократизацията, след процеса на нивелировка протича обратен процес на аристократичен подбор. Но той може да се извърши по други критерии, не непременно според родовата наследственост и произхода. Аристократизмът на

избраната раса е обречен да изчезне. Но аристокрацията може да възникне от недрата на буржоазията, както и от недрата на работническо-селските маси. В този случай тя придобива различни психически черти.

Чрез подбор и диференциация в социалния процес се създават различни групировки. И всяка кристализирала групировка притежава свои форми за поробване на човека. Бюрокрацията възниква във всяко общество, организирано като държава. Тя проявява тенденция да се разширява и да засилва значението си. Бюрокрацията се създава по съвършено различен принцип в сравнение с аристокрацията, според принципа на професията, на функциите в одържавеното общество, но тя също е склонна да се смята за аристокрацията. Бюрокрацията изпълнява служебна функция по отношение на народа. Но тя е склонна да се възприема като samozадоволяваща се сила, да се представя за господар на живота и тук е вътрешната противоречивост в нейното съществуване. Бюрокрацията лесно се превръща в паразит и при това се разширява неограничено.

Всеки социален строй създава бюрокрацията. Революцията сваля старата бюрокрация и тутакси създава нова, още по-широка, като често използва кадрите на старата бюрокрация, готови да служат на всякакъв режим. Съдбата на Талейран и Фуше е символична. Руската комунистическа революция създаде небивала по размер и сила бюрокрация. Това е възникване на нова буржоазия или на нова пролетарска аристокрация. Истинската историческа аристокрация е затворена и ограничена, тя не обича да се разширява и приспособява към новите условия. А бюрокрацията се разширява безкрайно, не държи да е затворена и да запазва определени качества, тя лесно се приспособява към всякакви условия и към всеки режим. Ето защо бюрокрацията никога не може да бъде назована аристокрация. Аристокрацията не може да бъде назован и горният буржоазен слой, който имитира аристокрацията и се домогва да бъде аристокрацията. Буржоазията притежава съвършено различна душевна структура, но за това ще стане дума по-нататък. Истинската аристокрация е възникнала не чрез натрупване на богатство и власт и не чрез изпълняване на държавни функции, а чрез меча си.

Произходът на аристокрацията е военен. Лоренц Щайн дори твърди, че кастата е абсолютна победа на обществото над държавата. Аристокрацията е каста и трудно се приспособява към организацията на държавата, в известен смисъл тя е антидържавна. Държавният абсолютизъм се е утвърдил в борба с феодализма, с аристокрацията и с нейните привилегировани свободи, би могло дори да се каже, че свободата е аристократична, а не демократична. По-рано свободата е била привилегия на аристокрацията. Феодалният рицар е защитавал свободата и независимостта на своя замък с оръжие в ръка. Подвижният мост е защитавал свободата на феодалния рицар, свобода не в обществото и държавата, а свобода от обществото и държавата. Ортега

има пълно право по този въпрос. Често забравят, че свободата не е само свобода в обществото, но и свобода от обществото, една граница, която обществото не желае да признае по отношение на човешката личност.

Народните маси ценят свободата малко и слабо чувстват липсата на свобода. Свободата е качество на духовния аристократизъм. Рицарството е било огромно творческо завоевание в моралното съзнание. Аристократът пръв в човешкото общество е почувствал личното си достойнство и чест. Но ограничеността му се състои във факта, че е почувствал това нещо единствено по отношение на своята каста. Аристократизмът на свободата, аристократизмът на личното достойнство и чест трябва да се разпрострат върху всички хора, върху всеки човек, именно защото е човек. Това е осъзнато от малцина, които са произлезли от аристокрацията. Но тук става дума именно за разпространение на положителните аристократични качества върху широки човешки маси, за вътрешна аристократизация. В древния Египет единствено царят е бил признат, че притежава достойнството на безсмъртно същество, всички останали хора са определяни като смъртни. Отначало в Гърция за безсмъртни са признавали само боговете или полубоговете, героите, свръхчовеците. Хората са били смятани за смъртни.

Единствено християнството признава на всички хора достойнството на безсмъртни същества, т. е. демократизира абсолютно идеята за безсмъртието. Но демократизация, която не изравнява механично хората, не отрича качествата им, е аристократизация, предоставяне на аристократични качества и аристократични права. Всеки човек следва да бъде признат за аристократ. Социалната революция трябва да унищожи именно пролетария, пролетарската онеправданост и униженост. Християнството отхвърля принципа на гръко-римската култура и по този начин утвърждава достойнството на всеки човек, неговата богосиновност, образа Божи във всеки човек. И само християнството може да съчетае демократизма, равенството на хората пред Бога с аристократичния принцип за личността, с качествата на духовната личност, които не зависят от обществото и от масите. Но християнският аристократизъм няма нищо общо с кастовия аристократизъм. Чистото християнство е дълбоко противоположно на кастовия дух, който е дух на двойно робство - робство на самата аристократична каста и робство на ония, над които кастата се стреми да господства. Кастовият аристократизъм е затвореност и крайност, християнският духовен аристократизъм е откритост и бекрайност.

Създаването на личност е създаване на аристократичен тип, т. е. на човек, който не допуска да се слее с безличната световна среда, вътрешно независим и свободен, възхождащ към по-високо качествено съдържание на живота и низхождащ към света на унижения, страдащ и лишен от възможността да се издигне. Главна черта на

истинския аристократизъм не е превъзнасянето, а жертвеността и великодушието, дължащи се на вътрешно богатство, низхождането, липсата на надменност. Историческата родова аристокрация робува на миналото, на предците, на традициите и обичаите, тя е церемониална, ограничена, лишена е от свобода на оценките и свобода на движенията. А личният аристократизъм е тъкмо свобода на оценките и движенията, не е ограничаван, независим е от социалната среда. С това е свързан двойственият образ на аристокрацията.

Личният аристократизъм, т. е. качествените постижения на личността, се социализират и пренася върху социалната група. Аристократизмът на социалната група възниква по различни признаци. Тя може да е жреческа каста, йерархията на църковни князе. Може да е каста в същинския смисъл, родовото дворянство. Може да е аристократичен подбор не в рамките на аристократичната класа, например сред буржоазията или селячеството. Може да е оформяне на аристократична социална група по интелектуален и духовен признак, която не обхваща голямо количество хора. Може например да се създаде елит от академици, учени, писатели.

Интелектуален елит, който е склонен към самопревъзнасяне и изолация, също представлява аристократична каста, притежаваща всички белези на кастата. Аристократични касти биват различни окултни ордени, съзаклятници, масони с окултно-мистична окраска. Формите на социалния аристократизъм, който пренася аристократизма на личността върху аристократизма на социалната група, са твърде разнообразни, но винаги пораждат човешко робство. В религиозния живот например личният аристократизъм, т. е. особените лични дарби и качества, намира израз у пророците, апостолите, светците, духовните отци, религиозните реформатори. А социалният религиозен аристократизъм намира израз в закостеняла и кристализирала църковна йерархия, която не зависи от личните качества, от личната духовност, т. е. от личния аристократизъм. Личният религиозен аристократизъм стои под знака на свободата, а социалният религиозен аристократизъм стои под знака на детерминацията и лесно се превръща в поробване.

Тук срещаме същото явление, както и навсякъде другаде. Източник на човешко робство е обективацията. В историята тази обективация се извършва чрез разнообразни форми на социализация, т. е. отчуждаване на личните качества и пренасянето им върху социални групи, където тези качества губят реалния си характер и придобиват символен характер. Социалната аристокрация е символна аристокрация, а не реална, нейните качества, предизвикващи чувство на гордост, не са лично-човешки качества, а единствено знаци, символи на рода. Ето защо образът на аристокрацията е двойствен. Аристократичното изграждане на личността е напълно противоположно на типа парвеню. По своя произход буржоата е парвеню, макар че сред хората, произлезли от

буржоазните класи, се срещат не единствено парвенюта, а твърде благородни хора. Аристократичният тип винаги низхожда, типът парвеню винаги пълзи нагоре. Чувството за вина и чувството на жалост са аристократични чувства.

Чувството на обида и чувството на завист са плебейски. Думата "плебейски" употребявам в психологически смисъл. Аристократичният духовен тип смисъл да съществува единствено защото представя хора, които не са склонни да изпитват обида и завист, злоламетство и на които е по-присъщо да изпитват мъка, жалост и състрадание. Но социализацията на аристократичния душевен тип, т. е. образуването на аристократична каста, винаги предизвиква, вместо действително аристократични душевни качества, гордост, превъзнасяне, презрение към нискостоящите, защита на своите привилегии. Средният човек от всички социални класи и групировки никога не притежава много високи лични качества, той е детерминиран от социалната среда, намира се под властта на социалната посредственост. Кастата винаги поробва човека, обезличава го както аристократичната, така и буржоазната, и пролетарската каста. Пролетариатът също може да стане каста, лъжеаристокрация, и тогава той проявява отрицателните качества на аристократичната каста са мопревъзнасяне, непризнаване на човешко достойнство у хора от други класи. Няма добри класи, има само добри хора и те са добри, доколкото преодоляват в себе си духа на класата, духа на кастата, доколкото разкриват личността си. Класата и кастата поробват човека. Истинският аристократизъм налага образа на личността, а не образа на социалната група, класата, кастата.

Има още един важен проблем, свързан с аристократизма. Това е разликата между необикновените, велики хора и обикновените, средни хора. Има хора, жадуващи за необикновен живот, различен от всекидневието, което притиска човека от всички страни. Това не съвпада съвсем с проблема за дарбата, таланта, гения. Човек с необикновено дарование може да бъде по природа посредствен, обикновен. Царството на посредствеността познава свои гении. Такива са повечето тъй наречени велики исторически дейци, държавните хора, гениите на обективацията. За необикновен, забележителен трябва да бъде признат човек, който не е съгласен с окончателната обективация и човешкото съществуване, не се примирява с наличното и крайно съществуване, в чиито рамки са възможни пробиви към безкрайността. Обективацията излъчва свои велики хора, но те са обикновени, посредствени хора. Срещаме ги и в науките, и в изкуствата. Съществуват аристократични теории, които виждат смисъла на човешката история в появата на забележителни, велики, гениални хора, а цялата останала човешка маса схващат като наторена почва, като средство за появата на този цвят на човечеството.

"Сврѣхчовекът" на Ницше е крайният израз на такъв род учения. Това е съблазън на

фалшив аристократизъм, непоносим нито за християнското съзнание, нито за обикновеното човешко съзнание. Нито едно човешко същество, дори и най-последният сред хората, не може да бъде средство, наторяващо почвата за поява на необикновени, забележителни хора. Именно такава е обективацията на личния аристократизъм, която създава робство. Истинският аристократизъм си остава в царството на безкрайната субективност, той не създава никакво обективно царство. Истинският аристократизъм не е право, привилегия, той нищо не иска за себе си, а отдава, налага отговорност и задължението да се служи. Необикновеният, забележителният, надареният с особен талант не е човек, на когото всичко е позволено; обратното, той е човек, на когото нищо не е позволено.

На глупаците и нищожествата всичко е позволено. Аристократичната, както и гениалната природа (геният е цялостна природа, а не само определена огромна дарба), не са някакво положение в обществото, те показват невъзможността да се заема каквото и да е положение в обществото, невъзможност за обективация. Истинската аристократична порода не е господарска порода, призвание да се господствуй, както е мислел противникът на държавата Ницше, в противоречие на самия себе си. Истинската аристократична порода обхваща хора, които не се включват в отношенията на господство и робство, крепящи наличния обективиран свят. Аристократичната порода е извънредно чувствителна и страдаща. А господарите са груби и безчувствени. **Господарят всъщност е плебей, господството е плебейско занимание. Плебейството на духа се разкрива в процеса на обективация. Създаването на обективирано общество е плебейско дело. Но дали това означава, че личният аристократизъм остава затворен в себе си и не се изразява в нищо външно? Разбирасе, не. Но той се самоизразява в друга перспектива — не в перспективата на обществото, а в перспективата на общуването, не в перспективата на социализацията, а в перспективата на комутарността, в персоналистичната общност на хората, в общуването на "аз" с "ти", а не с "той", не с обекта. Това е есхатологична перспектива по отношение на наличния свят и тя показва изменение на този свят, пробив, прекъсване на инерцията, която е породена от обективацията. Това означава също, че човекът няма да господства повече над друг човек.**